

KARIÉRNĚ ZTRACENÍ, DEMOTIVOVANÍ A NECHCE SE JIM PRACOVAT RUKAMA? JAKÉ PREFERENCE MAJÍ SOUČASNÍ ŠKOLÁCI?

Aleš Velísek

Zlínský kraj pod hlavičkou Centra kariérového poradenství (CKP) realizoval ojedinělý projekt s názvem Kariérní kompas. Cílem projektu bylo poskytnout žákům moderní a účinný diagnostický nástroj, který by jim pomohl při výběru školy a oboru a kraji zase poskytl potřebná data, jak jsou na tom v rámci kariérních preferencí žáci v 8. třídách, tedy rok před přihláškami na střední školu.

Použity byly tři výzkumné nástroje zahrnující dotazník profesních zájmů (HOTPZ52CZ), osobnostní profil (BIG532SCZ) a míru vytrvalosti (GRITYoung9CZ). Tyto nástroje byly validovány na národním reprezentativním vzorku českých školáků základních a středních škol o rok dříve a převedeny na národní percentil, což Zlínskému kraji umožňuje porovnat výsledky žáků jednotlivých škol a okresů mezi sebou i vůči národnímu percentilu.

Celkově se zapojilo v okresech Kroměříž a Zlín 2 599 žáků osmých tříd z celkem 63 škol. Zlínský kraj díky analýze zjistil, jaké představy mají děti o svém dalším profesním směřování a projekt mu umožnil cílené intervence na úrovni jednotlivých škol. Kariérní kompas taktéž umožnil kariérním poradcům na jednotlivých školách individualizovat kariérní poradenství vůči dětem, které to potřebují nejvíce. Těchto potřebných dětí je celých 26 %, což je srovnatelné s národním průměrem.

Téměř každý čtvrtý osmák nemá absolutně představu o tom, co by chtěl dělat za obor. Tito školáci vykazují velmi nízkou úroveň kariérní orientace, a to minimálně v 5 ze 6 měřených dimenzí Hoganova dotazníku, kde dosahují percentilu pod 35 % v rámci národního srovnání. Ona šestá dimenze se pak pohybuje na úrovni národního průměru. Právě tito žáci tak mají možnost díky ročnímu předstihu a opakovanému diagnostickému testování, které proběhne v prvním pololetí 9. třídy, nabrat směr díky cílené práci školních kariérních poradců a CKP.

Mezi žáky převažují podnikavé a konvenční typy. V praxi to pak znamená, že české děti tíhnou k organizačně administrativním činnostem a vyhledávají „úřednické typy pozic“, respektive obory, které obsahují tyto typy činností. Ještě více však chtějí podnikat. V rámci národního srovnání je právě podnikání to, co české děti hodně láká. Vůbec nejvíce kladných odpovědí, respektive zaznamenaných bodů nesl výrok, že by děti chtěly založit novou firmu či vést pracovní tým. Statisticky má každý sedmý žák výborné předpoklady k rozvoji podnikavosti.

Naopak nejmenší zájem žáci jeví o společenskou a uměleckou profesní orientaci. Po návštěvě takřka 1 000 dětí v okrese Kroměříž, kde projekt zahrnoval kromě testování i interpretaci výsledků a další práci s dětmi, se dá konstatovat, že čísla věrně odrážejí nálady a přesvědčení dětí. Pouze jedna dívka

nahlas vyslovila přání žít v budoucnu jako influencerka a vybrat si odvětví marketingu jako svůj studijní směr. Většinu ostatních dětí to k uměleckým směrům netáhne, což je velký rozdíl oproti národnímu průměru, kde umělecký směr hlavně dívky hojně preferovaly.

Nízká profesní orientace školáků v rámci sociálního typu naznačuje slabší zájem dětí o budoucí povolání typu učitel/ka či ve zdravotnictví a sociálních službách. Vzhledem k přebytku poptávky po těchto pozicích nad nabídkou a kontextu stárnutí populace to znamená pomyslný zdvižený prst pro celý kraj, jakožto zřizovatele nemocničních a sociálních zařízení.

Jedno z účinných opatření, které mohou realizovat školní kariérní či výchovní poradci, je informovat jak samotné žáky, tak i jejich rodiče o budoucí poptávce po těchto pozicích a tím i o lukrativitě jednotlivých oborů. Právě budoucí uplatnění studovaného oboru hraje klíčovou roli při rozhodování o volbě oboru a školy především u rodičů. Prostředí aplikace Kariérní kompas toto umožňuje v jejím rozhraní.

Další poznání, která data přinesla, boří mýtus, že českým dětem se nechce „pracovat rukama“. Neplatí to tedy alespoň o těch ze Zlínského kraje, které k tomu poměrně inklinují. Téměř 22 % sledovaných dětí se pohybuje v percentilu nad 75 v rámci srovnání s národním průměrem u tzv. realistického typu. Jedná se o typ lidí, kteří pracují rádi manuálně, věnují se řemeslům a často se jim líbí technika a přírodní vědy.

To, jestli si však zvolí manuální obor, zůstává otázkou, protože často podlehnou mylnému přesvědčení, že řemeslníci nejsou dostatečně finančně ohodnoceni, což je v přímém rozporu s realitou. Právě dostatek informací pro informované rozhodnutí žáků ve spolupráci s rodiči byla jednou z ambic celého projektu.

Žáci, kterým vycházel percentil zpravidla nad 70, často dle našeho zjištění koketovali s myšlenkou studia řemeslného oboru, ale odrazovala je myšlenka na nízkou mzdu, o které byli přesvědčeni, že takové obory provází. Právě popis reality a ukázka čísel u stárnutí populace bylo to, co bylo oním pověstným jazýčkem na vahách u žáků, které řemeslné obory přitahovaly, ale raději by zvolili „kancelářskou práci“, protože je tam více peněz.

Data ukázala i zajímavý fakt, že nejméně žáky českých škol v rámci národního srovnání přitahují obory spojené s opravou střech, kde děti vyjadřovaly nezájem, a podobně tomu bylo i u žáků ve Zlínském kraji, kde tento obor skončil v pořadí zájmu pátý od konce. Do budoucna je to zřejmý signál pro firmy, které provádí například izolace plochých střech, že si budou muset vychovat a zaučit vlastní lidi, protože v celém stavebnictví je již nyní akutní nedostatek řemeslníků.

Tento nedostatek se pak promítá do výše jejich mezd a vůbec celkové ceny stavby či rekonstrukce nemovitostí. Právě zacílení na žáky, které by tyto obory bavily, a předání informací o potřebě a poptávce po těchto oborech mohou být zásadním krokem jak ke spokojenosti žáků a jejich rodičů s volbou studijního oboru, tak i spokojenosti obcí, krajů i podnikatelů.

Pětina žáků 8. tříd má nadprůměrné předpoklady pro polytechnické vzdělávání, což je pro vysoce průmyslový Zlínský kraj dobrou zprávou z hlediska budoucí poptávky po oborech typu seřizovač CNC. U dětí, které kariérně preferovaly realistický typ profesí, byl zajímavý kontrast při porovnání škol. Vesnické školy měly zpravidla mnohem více dětí, které inklinovaly k tomuto typu, nežli děti

z městských škol. Teoreticky to lze připisovat tomu, že děti žijící v rodinných domech s garáží a zahradou častěji přicházejí do kontaktu s takovým typem práce nežli děti z městských škol žijící v panelových domech. K tomuto předpokladu však nemáme oporu v datech.

Projekt si dal za cíl také mapování wellbeingu žáků skrze měření položky neuroticismu a srovnání s národním průměrem. Data ukázala, že téměř 16 % má velmi vysokou míru úzkostlivosti, což souvisí s jejich celkovým prožíváním a duševní pohodou.

Žáci s percentilem nad 75 bývají citlivější na kritiku, mají tendenci snadněji propadat strachu a obavám a bývají vnitřně napjatější. Častěji cítí úzkost, smutek, podrážděnost či pocity méněcennosti a celkově lze říci, že bývají stresovanější. Vysoká naměřená míra u tohoto faktoru bývá dobrý ukazatel budoucího problémového chování.

Nevíme nikdy přesně, co za tak vysokou úzkostlivostí stojí. Často je problém v absenci kvalitního rodinného zázemí, může to indikovat třeba i šikanu, ale náš předpoklad o tom, že učitelé budou o těchto žácích vědět, se při konfrontaci s realitou nepotvrdil.

Učitelé měli vytipovány své „úzkostlivé favority“, ale ti, kteří pozornost potřebovali reálně nejvíce, se často neprojevovali vůbec. Dobré či průměrné studijní výsledky u žáků bez známek viditelného problémového chování si pak pochopitelně nedokázali spojit s tím, že tito žáci trpí vysokou mírou stresu a úzkostlivostí.

Jedná se o ony pověstné slzy, které svět nevidí. Právě vysoce úzkostlivé děti pomohla aplikace identifikovat a do interpretace jejich výsledků byl zahrnut i postup, jak s takovými žáky pracovat. Je pak na výchovných poradcích, školních psychologích, a hlavně rodičích dodat dětem potřebnou péči. Naším úkolem bylo tyto děti identifikovat a účinnou pomoc již musí dát odborníci, a především rodiče.

Poslední a zásadní položka nese název Grit, který v češtině bývá nepřesně označen pojmem houževnatost. Tento termín označuje osobnostní rys charakterizovaný dlouhodobou vášní pro stanovené cíle a vytrvalým úsilím jejich dosažení i přes překážky, neúspěchy či únavu. Skládá se ze dvou klíčových složek, a to konzistence zájmu a vytrvalosti úsilí.

Konzistence zájmu označuje schopnost udržet si více let stejnou motivaci a nadšení pro vybraný cíl či oblast bez časté změny zájmů. Vytrvalost úsilí označuje vnitřní odolnost a ochotu opakovaně se vracet k úkolům a pracovat na nich i tehdy, když postupný pokrok je pomalý nebo složitý.

Data z českého šetření Grit prokázala to, co Angela Duckworth uvádí v knize *Houževnatost. Síla vytrvalosti a vášně*, a to fakt, že u dospělých má Grit vysokou korelaci s výší příjmu, vzděláním a vykazovaným pocitem štěstí. Čeští pracující dospělí s nadprůměrným faktorem Grit dosahují zpravidla vyššího vzdělání i příjmu a bývají často šťastnější, i když to není kauzální.

U dětí je to skvělý prediktor dlouhodobého úspěchu. Děti s vyšší mírou Grit mají tendenci dokončovat náročné projekty, i když čelí překážkám, což je významný faktor při plánování středoškolského a později třeba vysokoškolského studia.

Pokud kariérní poradce ví, že žák disponuje silnou vytrvalostí, dokáže mu navrhnout ambicióznější cíle a rozvrhnout je do dlouhodobých kroků, třeba i ve spolupráci s umělou inteligencí, která je

v aplikaci integrována a je naprogramována tak, aby pracovala s konkrétními výsledky každého jednotlivého žáka. Žák, ale i kariérní poradce, a dokonce i rodiče se pak mohou zeptat na interpretaci výsledků a řadu dalších detailů, což významně šetří vytíženým poradcům a rodičům čas.

Naopak u dítěte s nižší mírou Grit můžeme zařadit podpůrné intervence jako mentoring, pravidelné zpětné vazby, trénink sebedisciplíny apod. Grit není neměnný, ale proměnlivý v čase. Není cílem ukázat dítěti, jak je na tom v porovnání s ostatními, ale to, aby si vybudovalo větší odolnost, zvýšilo vytrvalost a bylo schopné čelit překážkám, které na ně v životě čekají.

Velmi nízkých hodnot právě v oblasti Grit dosahuje 26 % žáků. Toto číslo kopíruje počet kariérně nevyhraněných. Určitě nejde o kauzální spojení, ale z našich zjištění víme, že žáci s velmi nízkým skóre mají sklony přeskakovat mezi zájmy nebo vzdávat se při prvních neúspěších. Proto jsme se při práci s kroměřížskými osmáky soustředili na oblasti, které je baví, osobnost a motivaci.

Právě poslední zmíněný faktor – motivaci, zmiňovali kompletně všichni kariérní či výchovní poradci bez výjimky jako to, co celé řadě žáků zcela chybí, a to výrazně více než předešlým generacím. Hromadně pak hledali příčiny, a tou nejvíce zmiňovanou mimo nedostatku času ze strany rodičů byla závislost na technologiích, respektive mobilních telefonech, a především sociálních sítích.

Učitelé nám popisovali situace, kdy žáci nejsou schopni odložit v hodinách mobilní telefon z rukou a tuto reakci nepřipisují pubertálnímu vzdoru, ale závislosti na sociálních sítích. Jedna výchovná poradkyně to shrnula slovy, že „ji učili, jak pracovat s dětmi, ale ne se závisláký“.

Jedna sociální síť je pak vysoko nade všemi, a to TikTok. Tato je následována Instagramem a celou řadou dalších. Právě závislost na vysoce algoritimizovaných sociálních sítích, které vyvolávají u uživatelů závislost, je podle četných zahraničních studií příčinou zvyšování míry úzkostlivosti a snižování motivace. Profesor Jonathan Haidt ve svých [výzkumech](#) uvádí, že cirká tři až čtyři hodiny denně na sociálních sítích jsou spojeny s výrazným nárůstem symptomů úzkosti a deprese, především u dívek, které se více porovnávají s ideálními „lajky“ prezentovanými na TikToku.

V rámci projektu jsme se tedy zaměřili i na sociální sítě. Jeden z úkolů, které jsme si vytyčili, byl, aby si žáci ještě v hodině instalovali aplikaci, která omezuje čas strávený na těchto sítích, a to dobrovolně. Začali jsme tím, že všechny děti si vzaly mobilní telefon a podívaly se přes aplikaci na průměrný čas strávený na konkrétních sociálních sítích. V našem případě jsme je poprosili, ať nám řeknou, kolik času denně stráví průměrně na TikToku. Děti z času stráveného na TikToku nebo Instagramu byly samy překvapené, protože rozptyl 3–8 hodin denně byl naprostý standard. Většina z nich pak na otázku „kdo z vás si myslí, že je závislý a nedokázal by v tuto chvíli přestat“ zvedlo ruku.

Zajímavé reakce následovaly poté, když jsme sociální sítě nekritizovali, ale naopak jsme řekli, že jsou určitě zábavné, někdy i přínosné a užitečné. Tuto reakci školáci nečekali. Pak jsme však dodali vysvětlení algoritmů a jejich funkce, v čem jsou nebezpečné a jaký mají vliv na motivaci lidí včetně dětí. Některé děti byly přímo znechucené zjištěními, jak jsou manipulovány a okamžitě si instalovaly omezovač času, a to často i více než 20 minut, které jsme jim navrhli.

Jestli bude mít tento drobný experiment vliv na kroměřížské osmáky a jak velký, se ukáže již v listopadu tohoto roku, kdy u nich proběhne opětovné testování. V každém případě Kariérní kompas svůj účel splnil.

Autor

Ing. Aleš Velísek

Vedoucí projektu Kariérní kompas. Má 14 let praxe v personalistice, náboru a kariérovém poradenství pro dospělé, vedl několik tisíc pracovních pohovorů, realizoval stovky náborů pro české i zahraniční společnosti a proškolil stovky pracovních pozic od dělníků až po TOP management. Osmým rokem působí jako lektor ve vzdělávání dospělých. Je zástupcem autorizované osoby pro kvalifikaci Kariérový poradce / kariérová poradkyně podle NSK a držitelem certifikátu NLP master practitioner.

velisek@recruitmentfactory.cz